

REFLEKTION/ KONFRONTATION/ DISKUSSION

Replik på enkät i *TFL* 2007:1-2

Roland Lysell (1948) är professor i litteraturvetenskap vid Stockholms universitet. Han disputerade 1983 på avhandlingen *Erik Lindegrens imaginära universum*, och har sedan dess bland annat publicerat monografin *Erik Johan Stagnelius: Det absoluta begäret och själens historia* (1993).

Kanon och kanoner. En e-postdiskussion

Amelie Björck (1973) är doktorand i litteraturvetenskap vid Lunds Universitet samt kritiker i *GP*. I sin avhandling undersöker hon hur »den svenska familjen« skildrats i radions seriedramatik från 1930-talet till idag. I vår publicerar hon en bok om Sonja Åkesson på Natur & Kultur.

Eva Haettner Aurelius (1948) är professor i litteraturvetenskap vid Lunds universitet. Arbetar inom projektet Kvinnors brev, samt med en monografi om Birger Sjöbergs *Kriser och kransar*.

Stefan Jonsson (1961) är litteraturkritiker i *Dagens Nyheter* och docent vid Tema etnicitet, Linköpings universitet. Hans senaste bok *Tre revolutioner* utges inom kort i engelsk översättning på Columbia University Press

Mats Malm (1964) är professor i litteraturvetenskap vid Göteborgs universitet och föreståndare för Litteraturbanken.se. Hans senaste bok är *Det liderliga språket* (Symposion, 2004).

Lena Ulrika Rudeke (1962) skriver avhandling om Evert Taubes självscenättningar inom projektet Författarbiografiska fakta och fiktioner vid Göteborgs universitet. Ingår i *TFL*:s redaktion.

TFL 2007:1-2 finns en enkät om hur synen på litteraturvetenskap och vetenskaplig skicklighet kommer till uttryck i dagens tjänstetillsättningssystem samt hur rådande system för tjänstetillsättning skulle kunna förbättras. Man frågar också vilka aspekter av vårt ämnes villkor som ligger till grund för det avgivna enkätsvaret. Till skillnad från den enkät i *TFL* 1993:4 och 1994:1 som man hänvisar till fokuserar man nu inte själva validitetsproblemet.

Det har självfallet sin orsak. 1993-94 kunde ännu »säkra och konsekvensrika resultat« och »vetenskaplighet« spelas ut mot »modern teori«. Idag när den metodiska pluralismen inom humaniora torde vara oomstridd kan på sin höjd det gedigna ställas mot det originella, trots allas vår vetskap om att stora 1900-talshumanister som Hans-Georg Gadamer, Peter Szondi och Paul Ricœur var såväl gedigna som originella. Blott i något av inläggen skymtar det föregivet nya essäistiska vetenskapsideal, vilket kom till uttryck i en pressdebatt för något år sedan, som alternativ och i A. Forssbergs Malms inlägg avvisas det kraftfullt. Dagens litteraturforskare förefaller inse att de förr så kallade moderna teorierna rymmer lika höga krav på precision i argumentationen som de på den tiden vedertagna teorierna, om än av annan art. Vi har också kunnat glädja oss åt en expansion av ämnet under det senaste decenniet och en avsevärt förhöjd kvalitet på ansökningar till forskarutbildning. Möjligen kan man med viss oro konstatera att initiativ till estetisk-filosofisk debatt numera oftare kommer från film-, medie- och allmänestetiska institutioner än från litteraturinstitutioner. Vem av oss vill inte skriva under på kriterier för vetenskaplig skicklighet som »bredd, originalitet, analytisk skärpa och teoretisk kringsyn« (A. Cullhed) eller »[l]järdom och grundlighet« och »uppslagsrikedom, kreativitet och originalitet« (M. Petersson)?

Flera debattörer (S. Danius, S. Helgesson) påtalar värdet av att byta lärosäten och faran för inavel i miljöer där akademiker tillbringar

hela sin yrkesverksamma tid. De har rätt i detta, men hur många av oss är egentligen benägna att flytta? Utlandserfarenhet lovordas med rätta, men i kraft av egen utlandserfarenhet kan jag intyga att Sverige inte är ensamt om ankdammsmiljöer.

Mer förvånas jag över yttrandena om sakkunnigutlåtanden. Sedan debatten 1993-94 har jag innehaft olika roller i ett större antal ärenden, som sökande såväl som sakkunnig, i Sverige såväl som utomlands. 1993 påtalade Bengt Landgren vikten av »att tillsätta flera sinsemellan olik tänkande sakkunniga och att ge dessa god tid«. 2007 önskar sig flera debattörer »snabbare handläggningstider«, trots att de förespråkar rättvisa och oväld bland de sakkunniga. Jag tror att detta är omöjligt. Garanti av rättssäkerheten i processen måste prioriteras framför tidsaspekten.

Lyckligtvis har befordringsreformen 1999 gjort att professorstillsättningar inte längre har samma ödesdigra karaktär som de hade tidigare. Tidigare, åtminstone fram till 1970-talet, när akademisk konsensus i stort rådde inom vårt ämne, kunde man lätt följa de sakkunnigas argumentation. De senaste båda decennierna, kanske även beroende på ökad lokal ansvarighet, har det blivit allt svårare att göra detta. Ett exempel: ena gången lovprisades administrativ erfarenhet, andra gånger förtiger man att den utvalde saknar dylik.

Nu måste vi i stället fokusera tillsättningen av lektoraten mera. Lektorer kan numera söka befordran, men lektoraten har blivit mer sällsynta. En gång i tiden tillsattes lektoraten ofta med lokala sakkunniga, vilket man numera undviker. Man bör, för att värna om rättssäkerheten även i dessa tillsättningsärenden, förvissa sig om bredd och mångfald bland de sakkunniga. Att forskarassistenttjänster utgör ett kvalificerat sällningsinstrument vad gäller karriären är däremot inte nytt; den som får en sådan tjänst kan skriva en andra bok, den som inte får en sådan eller liknande tjänst hänvisas till en orolig tillvaro. Därför behövs minst tre sak-

kunniga för tillsättning av såväl lektorat som forskarassistenttjänster, i synnerhet som antalet sökande ökat.

Några av enkättagarna (M. Karlsson, L. Larsson) vill helt eller delvis utestänga pensionerade forskare från sakkunniguppdrag. Självfallet är detta fördomsfullt. Belästa och vidsynta personer, liksom halsstarriga och inskränkta sådana, finns i alla generationer. Att hämta sakkunniga från andra nordiska länder är ibland befogat, ibland ett vågspel, då vårt eget system officiellt (obs! endast officiellt) i motsats till flera utländska saknar spelrum för rent godtycke. Som sakkunnig i ett annat nordiskt land är man visserligen inte involverad i de nationella intrigena, men faktiskt också mer manipulerbar då man får information från färre håll.

Det är viktigt att humaniora i allmänhet och litteraturvetenskap i synnerhet med tanke på dagens nya generation av unga forskare bygger upp ett genomskinligt, konsekvent och rättvist system för tjänstetillsättning. Två debattörer, S. Danius och M. Karlsson, påtalar nuvarande missförhållanden med inlasningar. Riktigheten i detta är lätt att intyga. Vissa personer bedöms tjogtalet gånger under en karriär, medan andra tycks glida fram genom reformerna utan offentlig bedömning. Nyligen kunde man konstatera ett fall där en person utan att disputerat lyckades bli universitetslektor, professor, prefekt och dekanus före pensioneringen. Sådant måste undvikas i framtiden.

Värdet av pedagogiska meriter måste tydliggöras och får inte bli föremål för sakkunnigas godtycke. I tjänsteutlysningar idag återfinns man ofta formuleringen »vid tillsättningen kommer särskild vikt att fästas vid vetenskaplig och pedagogisk skicklighet i lika mån« e.d., men i sakkunnigarbetet skjuts sedan det pedagogiska helt eller delvis åt sidan. Det är i vårt eget intresse att utreda hur pedagogisk skicklighet bör definieras vad gäller humaniora. I akademiska sammanhang kan det ju inte bara vara fråga om ett slags »teaching portfolio« med kursuppläggningar och utvärderingar el-

ler en allmän talang att föreläsa för massorna, utan det måste handla om förmåga att handleda doktorander till disputation, uppsatsförfattare till färdig uppsats och att stimulera grundstudenter att fortsätta sina studier. (Jag har till och med upplevt en diskussion där en person kritiserats för att ha suttit i stället för att röra sig i rummet under en provföreläsning.) Provföreläsningar och intervjuer fungerar dessvärre mera som tillhyggen för sakkunniga att komma åt icke önskvärda sökande än som pedagogiska bevis. Vi vet ju alla att det är det dagliga ihärdiga arbetet som i sak avgör om en akademisk lärare fungerar eller inte.

Än viktigare för framtiden än att driva polemik åt ena eller andra hållet om pedagogikens värde är att påtala att det för en ung forskare idag måste betraktas som livsavgörande att få veta vad hans eller hennes undervisning meritmässigt kan vara värd. Något liknande gäller även administrativa erfarenheter av typen symposieorganisering med mera. Valet kan för många stå mellan att fortsätta forska utan anslag med hjälp av tillfällighetsarbete eller att engagera sig i en universitetspedagogisk verksamhet med ringa forskningsmöjligheter. När det som upplevs som dagligt (och ibland nattligt) slit med undervisning inte ger någon utdelning trots direktiv i en utlysning blir många besvikna. Vi måste komma bort från en situation där en utlysningstext säger en sak och ett tillsättningsförfarande en annan.

Tyvärr påtalar ingen det uppenbara missförhållandet vad gäller överklaganden. Även förr gick få överklaganden igenom, nu tycks de ha blivit ännu färre och på Överklagandenämnden för högskolan sitter jurister som i huvudsak intresserar sig för formella fel som eventuellt begåtts. I stället borde man göra till rutin att om ett ärende a) överklagats av en meriterad sökande b) oenighet funnits bland de sakkunniga eller under tillsättningsprocessens gång, så skulle ärendet, vad gäller den som föreslagits till tjänsten och den eller de som överklagats, bli föremål för ny bedömning av nya personer.

I svaren tangeras ibland sakkunnigas för- måga att bedöma forskning på områden utan- för vår litterära kanon, men ingen tar upp det uppenbara problem som uppstår när en person som erhållit en specialtjänst i exempelvis krimi- nallitteratur i kraft av tämligen ensidig me- ritering på detta område sedan skall bedöma sökande som exempelvis forskar på äldre lyrik inom eller utanför kanon.

En kollega rapporterade för något år sedan om befogad glädje: en av de sökande som han icke förordad kände sig ändå nöjd med hans ut- låtande och förstådd som forskare. Vanligare är dessvärre fall av kränkning. Inlämnade liti- teraturpaket kommer tillbaka oöppnade, en sö- kande avfärdas på några rader eller värst av allt: utlåtandena fylls av onödiga förolämpningar och omotiverade negativa påståenden. Man vill svartmåla en sökande för att höja en annan till skyarna, eller finna en polarisering mellan tradi- tion och innovation, kvantitet och kvalitet e.d.

Äldre forskare har tidigare velat undvika dis- kussion om sakkunnigutlåtanden, eftersom vi alla talar i vår egen sak. I de flesta debatter i frågan kan man avläsa hur personer som fått en viss tjänst anser sig ha en absolut rättvisa på sin sida, medan personer som inte fått en viss tjänst drabbats av oförrätt. Särskilt utbredd tycks fö- reställningen att en viss forskningsinriktning omotiverat gynnas framför en annan vara. Ytt- randet i ett av svaren (M. Karlsson), att genus- forskare endast sällan sätts före traditionella romantikforskare med flera, förvånar läsaren något i en tid när just forskning med genusin- riktning tilldelas speciella resurser och institu- tioner för genusvetenskap har uppbyggts. Möj- ligen kan man finna en orsak till påståendet i romantikforskningens livaktighet idag, men av egen erfarenhet kan jag lugna skribenten med

att dylik forskning delvis bedrivits utan erhål- lande av statligt stöd.

A. Öhman hyser farhåga för att en viss veten- skapssyn föredras framför en annan. Än fler ex- empel har jag dessvärre sett på hur ofta det som jag 1993 beskrev med formuleringen »emotio- nella preferenser och antipatier samt personlig lojalitet« verkat styrande i tillsättningsproces- ser. Förvisso har många tillsättningsprocesser varit fria från sådant, men alltför ofta har jag som sakkunnig upplevt att personer i ansvarig ställning antytt vem de vill se som förordad, el- ler som sökande fått veta att kampanj från an- svarigt håll bedrivits för en medsökande.

Finns alternativ till sakkunnigförfarandet? Ett »amerikaniserat« system med intervjuer och personligt umgänge synes mig snarast öka godtycket och cynismen. Främmande är jag däremot inte för någon typ av standardiserad värdering av pedagogiska och administrativa meriter. Viktigt är emellertid att en dylik vär- dering blott fungerar som en grund och icke ensam blir avgörande. Värdefullast, trots alla problem, tycks mig ändå den noggranna de- taljerade akademiska argumentation som förs i det goda sakkunnigutlåtandet vara. Vi bör där- för värna om den.

Som flera (tydligast A. Forssberg Malm) anty- der bör i framtiden allmänna forskningsmedel gå in i de akademiska tjänsterna, så att vi delvis slip- per det tidsödande bedömningsförfarandet vid forskningsråd och fonder. Men villkoret för detta är att nivån på sakkunnigutlåtandena höjs, så att orättvisa tillsättningar undviks, att inlasningssys- temet vad gäller forsknings- och undervisnings- tjänster avskaffas och ersätts med obligatorisk ut- lysning, samt att överklaganden av tillsättningar prövas också i sak och icke bara i form.

Roland Lysell